

Kodeks profesionalne etike SSD

»Če se sedaj ukvarjamo izključno s tehnično spretnostjo naših študentov in zavračamo sleherno odgovornost za njihov moralni čut, ali pomanjkanje tega čuta, potem bomo lahko nekoč prisiljeni sprejeti odgovornost za to, da smo vzgajali generacijo, pripravljeno služiti v bodočem Auschwitzu. Zavedati se moramo, da znanost vselej vsebuje konstruktivne in destruktivne možnosti. Iz tega pa ne sledi, da bi morali naše študente spodbujati, naj pozabijo to razliko. To nas nikakor ne odteguje od nenadomestljivih norm znanstvene objektivnosti, s tem zgolj trdimo, da se ta pravila radikalno razlikujejo od moralne indiferentnosti«. A. Gouldner (For Sociology. Penguin Books 1975:25)

Uvod

Kot drugi družbeni procesi imajo tudi sociološka raziskovanja in praktično delovanje na različnih poklicnih področjih svoje pozitivne in negativne posledice – tako za posameznika kot za institucije. Sociološko znanje lahko predstavlja vir ekonomske in politične moči, zato morajo sociologi zavarovati sebe, stroko samo, ljudi, ki jih proučujejo in poučujejo ter družbo v celoti pred zlorabami moči, ki bi se lahko porajale iz njihovega dela. Sociološko delo mora biti torej dodatno zamejeno tudi z etičnimi merili.

Ta kodeks je izraz soglasnega razumevanja članov/ic društva o tem, kakšno je etično neoporečno ravnanje. Pravila se po svojem učinkovanju raztezajo od obveznih do želenih in pokrivajo mnogo – ne pa vseh možnih – virov etičnih nesoglasij, ki se lahko pojavijo v vseh stopnjah sociološkega dela (produkcije, diseminacije in uporabe znanja).

S kodeksom želimo pri sociologih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se lahko pojavijo med njihovim delom, jim ponuditi temeljne vzorce za praktično ravnanje in jih hkrati spodbuditi k večjemu zanimanju za ta vprašanja v procesu permanentnega (samo)izobraževanja.

Pravila po področjih dela

1. Raziskovanje

1.1 Objektivnost in celovitost

Sociologi naj bi se zavzemali za spoštovanje in uresničevanje načel objektivnosti in celovitosti pri vodenju svojih raziskovanj.

1.1.1 Za sociologa ni nobena znanstvena in družbeno pomembna tema iz kakršnihkoli (npr. političnih) razlogov nedotakljiva. Sociolog samostojno izbira raziskovalne probleme po merilih znanstvene in praktične relevantnosti ter ob odprtosti do mnogoplastnosti družbene strukture.

1.1.2 Sociologi naj se zavedajo možnosti, da lahko škodijo posameznikom in/ali skupinam, če javnost seznanijo z raziskovalnimi ugotovitvami, ki slonijo na neposplošljivih vzorcih ali neutemeljenih in enostranskih interpretacijah. V socioloških raziskovanjih naj upoštevajo najvišje metodološke standarde, še zlasti v primerih, kadar obstaja dejanska možnost, da bi z zlorabo ugotovitev bili prizadeti skupina ali posamezniki.

1.1.3 Sociologi ne smejo napačno prikazovati svojih sposobnosti in pristojnosti svojega osebja zgolj zato, da bi izpeljali nek poseben projekt.

Sociologi morajo – ne glede na pogoje svojega delovnega okolja – lastne ugotovitve predstavljati celostno, častno in brez izkrivljanja. V svojih raziskovalnih poročilih ne smejo zamolčati tistih podatkov, ki bi lahko bistveno vplivali na interpretacijo njihovih ugotovitev. Sociologi naj bi sami nakazali, kje in kako bi lahko njihove teorije, metode in raziskovalni model usmerjali in vplivali na razlago in možno uporabo (oziroma zlorabo).

1.1.4 Sociologi morajo v objavah svojih raziskovanj v celoti navesti vse vire finančne pomoči in kakršnekoli posebne naročniške odnose, ki bi lahko vplivali na razlago ugotovitev.

1.1.5 Sociologi morajo spoštovati vse obveznosti do oseb in skupin, ki so jim omogočile pričetek raziskovanja.

1.1.6 Če ima raziskovalni projekt finančno podporo, se morajo sociologi čimbolj potruditi, da izdelajo naročeno raziskavo v skladu z zahtevami plačnika.

1.1.7 Sociologi ne smejo sprejemati takšne podpore, dogovorov ali raziskovalnih nalog, ki bi z veliko verjetnostjo povzročile kršenje že navedenih načel – temu naj bi se odrekli brž, ko bi odkrili, da so kršitve načel neizogibne in da se jim ne bo mogoče izogniti.

1.1.8 Če SSD zve, da naročnik ali uporabnik nekega raziskovanja izkrivljata ugotovitve raziskovalnega projekta, lahko za razjasnitev dejanskega stanja zaprosi nepristranskega izvedenca.

1.1.9 Na začetku združenega raziskovanja, v katerega so poleg diplomiranih sociologov pritegnjeni tudi študenti, naj bi obstajali sporazumi z izrecnimi navedbami o delitvi dela, izplačilih, dostopih do podatkov, avtorskih pravicah in drugih pravicah in odgovornostih. Postavke teh sporazumov se morajo sprotno nadzorovati in jih kasneje posamezni udeleženci ne morejo enostransko spreminjati.

1.2 Zloraba

1.2.1 Sociolog je dolžan odbiti sodelovanje pri raziskavah, katerih cilj bi bil nehuman. Sociologi ne smejo zavestno zlorabljeni svojih raziskovalnih položajev, da bi z njimi opravičevali zbiranje takšnih informacij, ki niso

potrjene v raziskovalnih ciljih in ki bi lahko prispevale h kršitvi pravic človeka kot državljana/ke.

1.2.2 Sociologi naj ne bi novačili ljudi za katerokoli organizacijo (stranko), ne da bi ob tem odkrito pojasnili svojo vlogo.

1.3 Raziskovanje v drugih etničnih (kulturnih) okoljih

1.3.1 Raziskovalni projekt naj bi v zasnovi, obliki in izvedbi izpričeval primerno rahločutnost in spoštovanje lokalne kulture in politične situacije. Območna raziskovanja, ki jih izvajajo tuji sociologi, naj bi se ne izvajala, če je zelo verjetno, da bodo zavoljo tega izzvana občutna mednacionalna in domača trenja ali da bodo raziskovanja čezmerno napačno razumljena. Študije naj se prav tako izogibajo vprašanjem ali postopkom, ki so etnocentrični ali kakorkoli neprimerni za obravnavano družbo.

1.3.2 Raziskovanja naj bi si sociologi zagotovili z dobro seznanitvijo in pristankom prizadetih in s kulturi primernim načinom, pri čemer naj bi se izogibali ogrožanju zasebnosti. To je še posebno važno, kadar so proučevani posamezniki nepismeni, nizkega socialnega statusa in /ali jim je družboslovno raziskovanje tuje.

1.3.3 Sociologi naj ne bi pristajali na izdelavo tajnih raziskovanj, poročil ali napotkov za katerokoli vlado.

1.4 Delo v neakademskih okoljih

1.4.1 Sociologi, ki so zaposleni v poslovnem svetu, vladi in drugih neakademskih okoljih, naj bi se zavedali možnih raziskovalnih in publicističnih omejitev in naj bi se z vodstvom pogodili o pogojih za opravljanje lastne raziskovalne dejavnosti. Sociolog je dolžan zavrniti takšne pogoje dela, ki bi bistveno omejevali njegovo poklicno avtonomijo.

1.4.2 Sociologi naj si prizadevajo, da bi se častno in brez izkrivljanja posredovale v javnosti ugotovitve, ki javnost neposredno ali posredno zadevajo.

1.5 Spoštovanje pravic raziskovanih oseb

1.5.1 Osebe, ki so predmet raziskovanja, so upravičene do zasebnosti in dostojne obravnave.

1.5.2 V teku raziskovanja teh oseb ne smemo izpostavljati večjemu tveganju ali jim osebno škodovati. V primeru, da tveganje lahko predvidimo, moramo prizadeto osebo s temi možnostmi izčrpno seznaniti, še predno si zagotovimo njen pristanek za sodelovanje.

1.5.3 Raziskovalci danega raziskovanja naj v dopustnem obsegu predvidijo možne kršitve zaupnosti. Kjer je potrebno, naj se zatečejo k takšnim

sredstvom, kot so odstranitev identifikacijskih označb, uporaba naključnih odgovorov in druge statistične ločitve, da zagotovijo anonimnost.

1.5.4 Sociologi morajo zaupno informacijo, ki jo dobe od udeležencev raziskovanja, obravnavati izolirano, brez povezave z osebo, tudi v primeru, da ta informacija ne uživa zakonske zaščite ali privilegijev. Ta obveznost, ki izhaja iz zaupnosti, se nanaša tudi na druge pripadnike raziskovalnih organizacij (spraševalce, koderje, pisarniško osebje, itd.), ki imajo dostop do informacij. Vodja raziskovanja je odgovoren, da o tem pouči vse v raziskavo vključeno osebje.

2. Objavljanje in recenzijski postopek

2.1 Sociologi naj se zavzemajo za svobodo znanstvene misli in objavlanje znanstvenih spoznanj.

2.2 Sociologi se morajo pri objavah zahvaliti vsem osebam, ki pomembno prispevajo k njihovem raziskovanju in objavljanju, pri čemer so mišljeni kolegi, študenti pomočniki, tehnično osebje, uredniki in drugi.

2.3 Poudarki in vrstni red avtorstva morajo natančno odražati prispevke vseh poglobitvinih sodelavcev v procesih raziskovanja in pisanja, vključno s študenti.

Pri gradivu, povzetem dobesedno iz objavljenega ali neobjavljenega dela tretje osebe, mora biti izrecno naveden avtor. Izrecno zahvalo morajo prejeti tudi sposojene ideje in podatki, pa četudi niso citirani.

2.4 V predložitvi dela za objavo morajo avtorji spoštovati medijsko specifična pravila.

2.4.1 Uredniki (časopisov, revij, založb, itd.) morajo avtorjem, ki so predložili rokopise za objavo, zagotavljati hiter odziv. Prisluhni morajo mnenjem sourednikov in /ali drugih ocenjevalcev, zagotavljati, da so recenzije skrbno sestavljene in natančne ter preprečevati zastoje v ocenjevanju.

2.4.2 Uredniki morajo avtorjem brez odlašanja potrditi sprejem rokopisa, predvsem pa morajo avtorje sproti obveščati o napredkih v ocenjevalnem procesu. Avtorje je potrebno seznaniti z verjetnim predvidenim datumom objave rokopisa.

2.4.3 Pri naporu za pošteno vrednotenje prispevkov naj bi bili uredniki a) nepristranski pri izbiranju recenzentov in b) posebno pazljivi, da ne bi na kratko zavrnil članke, ki obravnava neobičajno ali podcenjeno (marginalizirano) raziskovalno področje.

2.4.4 Predložitev rokopisa strokovnemu časopisu nujno potegne za seboj obveznost, da bo ob ugodni recenziji objavljen prav v tem časopisu. Ko avtor enkrat pošlje članek nekemu časopisu v recenzijo, ga ne sme poslati

drugemu časopisu vse dotlej, dokler uredništvo prvega časopisa ne izpolni svojih zgoraj navedenih obveznosti; če urednik v devetdesetih dneh od prvotne predložitve ne pošlje vsaj osnovnega mnenja, avtorju ni več treba spoštovati pravila o enkratni istočasni predložitvi.

2.5 Udeležba v recenzijem postopku

Le malo profesionalnih dolžnosti je bolj pomembnih, pa tudi bolj podvrženih možnosti zlorabe od te, zato naj bi sociologi skušali s posebnim ravnanjem vzdrževati visok nivo recenziranja.

2.5.1 Če sociolog meni, da ne bo uspel pravočasno oceniti dela svojega kolega, mora izdelavo recenzije odkloniti takoj za tem, ko je seznanjen s prošnjo.

2.5.2 Kadar obstoje močni interesni konflikti, ki lahko izvirajo iz tega, da pri osebah, naprošenih za recenzije, prevladuje do avtorja (učitelja, osebnega prijatelja, poklicnega kolega) občutek obveznosti, tekmovalnosti ali mržnje, tedaj naj bi naprošeni sociologi odklonili zahteve za izdelavo recenzije.

2.5.3 Gradivo, poslano v recenzijo, naj bi bilo prebrano v celoti in pazljivo pretehtano. Ocene naj bi bile pojasnjene in utemeljene z eksplicitnimi razlogi, pri čemer naj bi recenzent povsem jasno navedel zlasti tiste vidike svojega lastnega teoretičnega in metodološkega pristopa, ki so najbolj vplivali na njegovo razsojanje (to je še zlasti pomembno ob ocenjevanju dela, naslonjenega na drugačna teoretična in metodološka izhodišča, kot so recenzentova).

2.5.4 Lahko se pripeti, da uredniki dveh ali več časopisov nekega sociologa naprosijo za recenzijo iste knjige. Najbolje bi bilo, ako bi isto knjigo ocenjevalo več različnih sociologov z različnih vidikov. V nobenem primeru pa se isto recenzijsko besedilo neke knjige ne sme predložiti več kot enemu časopisu. Lahko smo še strožji in terjamo, da naj bi noben sociolog ne ocenjeval iste knjige več kot enkrat, ne da bi predhodno urednike časopisov, ki so ocene naročili, obvestil, da je bil za recenzijo naprošen z več strani hkrati. Če morebiti recenzent vseeno sodi, da je dodatno recenziranje dopustno, naj z mnenjem o upravičenosti tega seznanj č časopisne urednike.

3. Poučevanje

3.1 Sociologi kot univerzitetni učitelji (ali sodelavci) so dolžni objektivno in nepristransko seznanjati svoje poslušalce z metodami raziskovanja ter s spoznanji sociološke znanosti, pri čemer so dolžni upoštevati pluralizem teoretičnih perspektiv (paradigem).

3.2 Sociologi univerzitetni učitelji (ali sodelavci) so dolžni ščititi pravico študentov, da so dostojno obravnavani. Sociologi naj bi svoje pedagoške naloge opravljali odgovorno in zavzeto ter z medsebojnim sodelovanjem.

Odgovorna enota (katedra ali oddelek) za izvedbo programa sociološkega študija mora eksplicitno seznanjati študente z vsemi okoliščinami organizacije in načina študija (s politiko in kriteriji prijave in vpisa ter vsemi pogoji študija). Ta enota mora zagotavljati tudi različne oblike podiplomskega permanentnega izobraževanja za ključna področja profesionalne dejavnosti.

3.3 Sociologi univerzitetni učitelji naj bi študentom objektivno in pšteno razložili cilje pri lastnih predmetih ter študente posebej opozorili na praktično uporabnost različnih znanj za posebne profesionalne dejavnosti (in ob tem tudi na možne zlorabe). Hkrati morajo jasno navesti, kaj pričakujejo od študentov in morajo pošteno ocenjevati njihovo delo ter jim pojasniti oceno na izpitu (ali pri drugih oblikah preverjanja znanja in samostojne dejavnosti študentov).

3.4 Tudi kadar zaupne informacije neposredno ne ogrožajo pristojnosti ali profesionalne etike, se morajo univerzitetni učitelji sociologi vzdržati v razkrivanju osebnih informacij, ki jih prejmejo od študentov.

Sociologi univerzitetni učitelji morajo spoštovati obljube zaupnosti, ki so jih dali študentom (kot učitelji ali svetovalci).

3.5 Sociologi univerzitetni učitelji ne smejo uporabljati svojega fakultetnega višjega ali nadzornega položaja za koristoljubne namene (npr. seksualne, ekonomske, strokovne ali druge koristi) na račun študentov ali drugih podrejenih.

3.6 Sociologi univerzitetni učitelji na smejo siliti ali zavajati študentov, da bi jim ti služili kot odvisni (materialno podcenjeni) raziskovalci. Prav tako ne smejo predstavljati študentskega dela kot svojega lastnega.

3.7 Sociologi, ki poučujejo sociologijo (ali druge sorodne družboslovne predmete) v nižjih stopnjah izobraževanja, so dolžni odgovorno in mnogostransko izobraževati učence, upoštevajoč teoretično (pluralistično) dediščino in najnovejša odkritja ter jih vpeljevati v samostojno raziskovalno delo. Ti sociologi so se dolžni permanentno izobraževati (tako na področju stroke, kot na didaktično-pedagoškem področju) in si v ustreznih organizacijskih oblikah med sabo izmenjavati izkušnje ter znanje.

4. Odnosi med sociologi in druge dolžnosti sociologov

4.1 Sociologi naj skrbijo za sodelovanje s kolegi, pri čemer morajo na objektivni način ocenjevati delo kolegov, v skladu z izrečenimi merili in standardi. Posebej naj si prizadevajo za strukturi članstva ustrezno zastopstvo obeh spolov na vseh položajih in v različnih dejavnostih.

4.2 V primeru, ko ocenjujejo profesionalno usposobljenost kolegov, sociologi ne smejo navajati osebnih informacij o kolegih, razen če so takšne informacije povezane s potekom dela, ali če se nanašajo na kršenje profesionalne etike.

4.3 Sociologi morajo vedno z odgovornim opravljanjem svoje profesionalne vloge skrbeti za svoj lastni profesionalni ugled in za ugled stroke.

4.4 Sociologi morajo dejavno braniti pravico do svobodnega raziskovanja in komunikacije zase in za vse poklicne kolege.

4.5 Raziskovalci naj si potem, ko končajo lastne analize, prizadevajo, da postanejo njihova spoznanja dostopna drugim, razen v primerih, če bi s tem kršili zaupnost. Sociologi naj se vključujejo v teoretične razprave o vseh sociološko in/ali družbeno pomembnih vprašanjih.

4.6 Sociologi, člani/ce društva so dolžni skrbeti za uvajanje, utrjevanje in razširjanje slovenskega strokovnega sociološkega izrazja in se po diplomi samoizobraževati v strokovnem znanju.

4.7 V primeru kršitve profesionalnih standardov, naj se sociologi obračajo na častno razsodišče SSD. Proti odločitvam častnega razsodišča s ečlan SSD lahko pritoži UO in skupščini SSD.

4.8 Kodeks velja za vse člane/ice SSD. Kodeks profesionalne etike prejme vsak diplomirani sociolog ob svečani podelitvi diplome.

Kodeks je bil sprejet na skupščini Slovenskega sociološkega društva v Gozdu Martuljku, 5. junija 1992.

Opomba: Predsedstvo SSD je na seji 4. aprila 2006 sklenilo, da pripravi predloge sprememb kodeksa, o katerih bo dokončno odločala skupščina SSD v jeseni 2006.